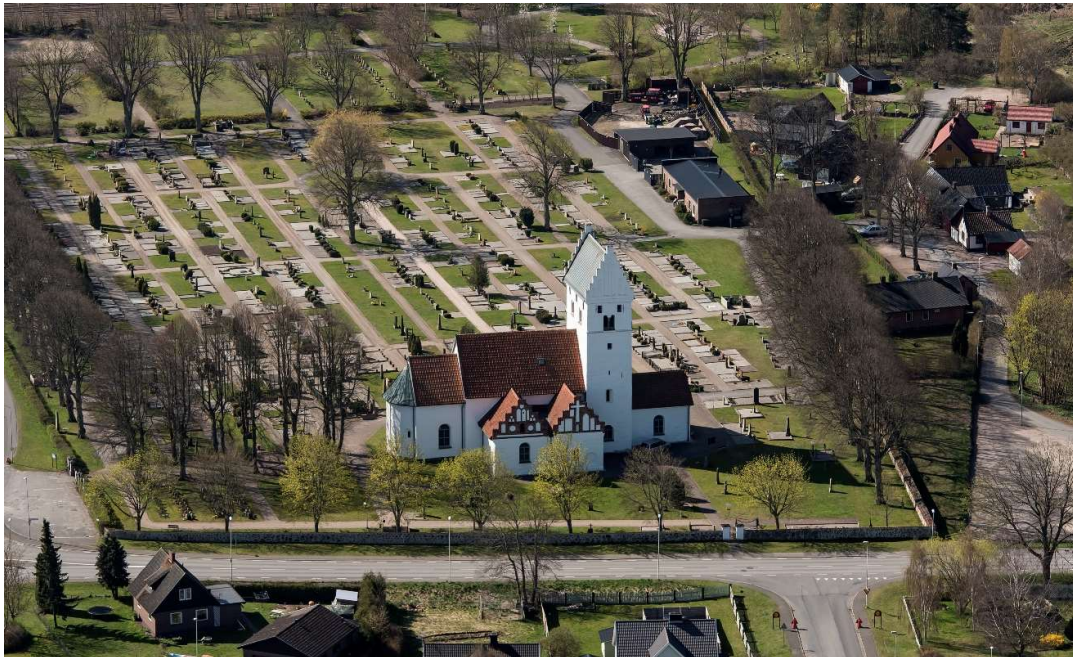

Norra Åsums kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Åsa Eriksson Green 2020-05-26

Regionmuseet i Skåne

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Omslagsbild: Flygbild över Norra Åsums kyrka och kyrkogård taget från norr år 2015. Fotograf: Pär-Martin Hedberg, HioPhoto. Bildrättigheter: Lunds stift.

Norra Åsums kyrka från nordväst.

Norra Åsums kyrka

Kristianstad pastorat, Villands och Gärds kontrakt, Lunds stift, Norra Åsums socken, Norra Åsum 2:6, Kristianstad kommun, Skåne län och landskap.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Norra Åsum ligger längs Hammarsjöns västra strand i en utbredd jordbruksbygd. Kyrkogården ligger i det nuvarande samhällets södra utkant. Två gårdar från sockencentrats äldre bebyggelsestruktur ligger kvar på ursprunglig plats, strax öster om kyrkogården, däribland prästgården. Samhället breder ut sig med flera generationer bebyggelse åt nord och nordväst. Söder om kyrkbyn tar ett omfattande och storskaligt odlingslandskap vid med utspridda ensamgårdar som fick sin lokalisering i samband med skiftesreformerna under 1800-talet.

Ortnamnet är enligt skånsk ortnamnsdatabas belagt i skrift första gången år 1200. Andra källor anger årtalet 1289 respektive 1361. Vid samtliga tillfällen skrevs namnet *Asum*, vilket syftar på en åsrygg i landskapet. I återberättelser om slaget vid Helge Å, som utspelade sig år 1026, sägs att de döda begravdes i en by vid namn *Aasum*, vilket kan tyda på att byn började etableras redan under sen vikingatid. Tillägget *Norra* gjordes 1885 för att skilja socknen från Södra Åsum. En runsten i

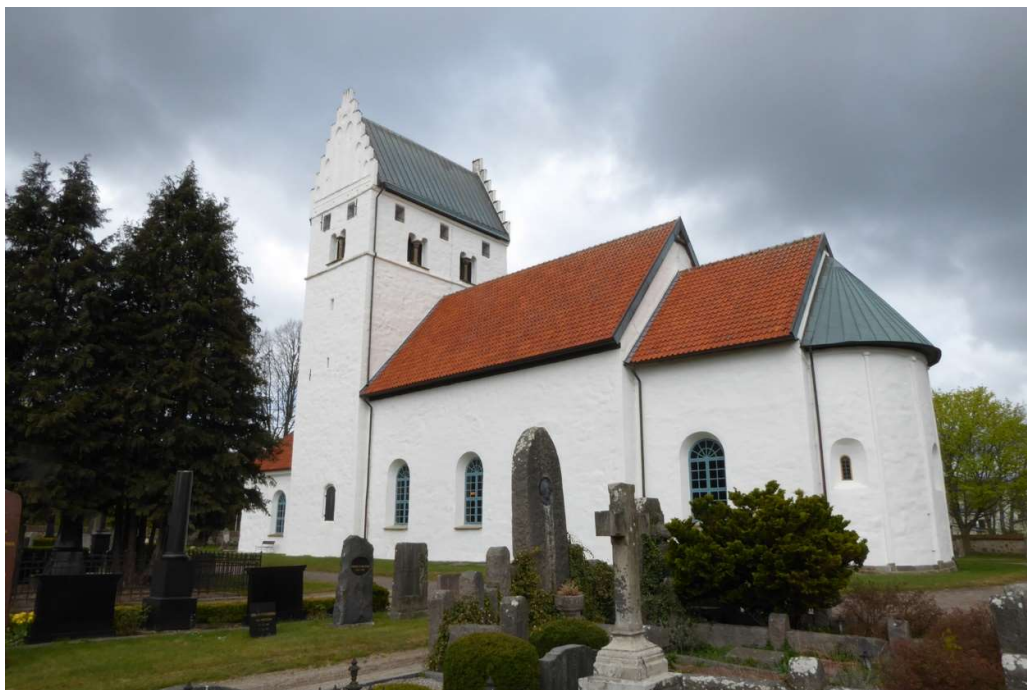
kyrkans vapenhus ger en datering av kyrkan. Runskriften har tolkats som ”Krist, Marias son, hjälp dem som gjorde denna kyrka, ärkebiskop Absalon och Esbern Mule”, med innebörden att dessa två är kyrkans byggherrar. Stenen har daterats med utgångspunkt från Biskop Absalons verksamhetstid 1178–1201. Denna datering av kyrkan till 1100-talets tjugo sista år får även stöd av en dendrokronologisk datering av en av kyrkans takstolar. Kyrkan är helgad åt S:t Dionysius som även ska ha varit Biskop Absalons personliga skyddshelgon.

Fornlämningsmiljön i området är omfattande med boplatser som vittnar om att området brukats kontinuerligt sedan stenålder och framåt. I området kring dagens kyrkby finns ett flertal förhistoriska boplatser, några daterade till tidig stenålder då jordbruk med odling och tamboskap etablerades i Skåne. Direkt väster om dagens kyrka finns lämningar efter en skans, en försvarsanläggning. Enligt en teori kan skansen ha hört samman med en tidigmedeltida sätesgård som även omfattat kyrkan. Det finns också skäl att tro att dagens kyrka har haft en föregångare i området. Teorin vilar på upptäckten av en tidigmedeltida begravningsplats omfattande minst 114 gravar belägen ca 500 meter norr om dagens kyrka. Inga fysiska spår av en äldre kyrka har återfunnits, varken vid begravningsplatsen eller i dagens kyrka, där golven undersöktes i samband med en renovering under 1970-talet. Inom socknen finns lämningar av den medeltida borgen Lillö vilken haft patronatsrätt till kyrkan under åtminstone en del av dess historia.

Kyrkan ligger i västra delen av byn. Kartor från 1785, 1822 och 1831 visar att kyrkogården under denna tid hade formen av en oregelbunden kvadrat med den kortaste sidan mot byn i öster. En teckning av kyrkan och kyrkogården redovisar vad som sannolikt är en murad stiglucka i östra delen av muren.

Kyrkobyggnad

Norra Åsums kyrka är en av de större i området med en tornhöjd på 30 meter. kyrkans äldsta delar består av ett långhus, kor och absid samt ett ursprungligt brett västtorn med rektangulär planform. Kyrkor med tidiga torn har sammanfallit med bebyggelse- eller skriftliga spår efter närliggande storgårdar till vilken kyrkorna kan ha varit kopplade, så också i Norra Åsum. Kyrkor med västtorn som är bredare än långhuset förekommer i södra, östra och nordöstra Skåne samt på Själland och Bornholm. I Norra Åsums kyrkas torn finns en bevarad *empurvåning* på andra planet. Dessa våningar har tolkats som plats för en patronus; till exempel sätesgårdens ägare. Liknande empurvåningar har endast återfunnits i 17 tornkyrkor. Dessa har haft en särskild förbindelse med långhuset, vanligtvis med kolonett-delade gluggar, men i Norra Åsums kyrka utgörs förbindelsen av en stor, rundbågig öppning.

Kyrkan från sydost.

Emporvåningarna bedöms generellt ha tillkommit under 1100-talet men kan tidigt, redan under 1100- och 1200-talet, ha fått ett ändrat användningsområde. En omfattande byggnadsarkeologisk undersökning som genomfördes 1972 har bidragit till kunskapen om kyrkans äldsta byggnadshistoria och de ändringar som gjorts. Undersökningen avslöjade att kyrkans äldsta delar är byggd i tuktad granit med fogar av kalkbruk. Både exteriört och interiört återfanns spår av kvaderritsningar i vad som förmodats vara den äldsta putsen. Spår av medeltida fönsteröppningar återfanns högt upp på både södra och norra fasaderna. De äldsta fönstren liksom sydportalen hade omfattningar av välhuggen granit. I tornets södra fasad upptäcktes en högt belägen, utvändig ingång till emporvåningen, vilken återupptogs. I tornbottenvåningen upptäcktes att den södra väggen, som avskärmar uppgången till emporvåningen, saknade förband med tornmuren i väster vilket tyder på att den kan vara uppförd senare än tornet i övrigt. I emporvåningen dokumenterades den ursprungliga emporöppningen mot långhuset med omfattning av granit. Öppningen kan ha förminskats till nuvarande storlek tidigt så att den kunde stängas för med en lucka. Sannolikt blev öppningen helt igenmurad i samband med att stjärnvalven slogs. Stjärnvalven är byggda av delvis återanvänt material från en äldre generation valv i kyrkan, vilket tegel med spår av äldre bemålning vittnar om.

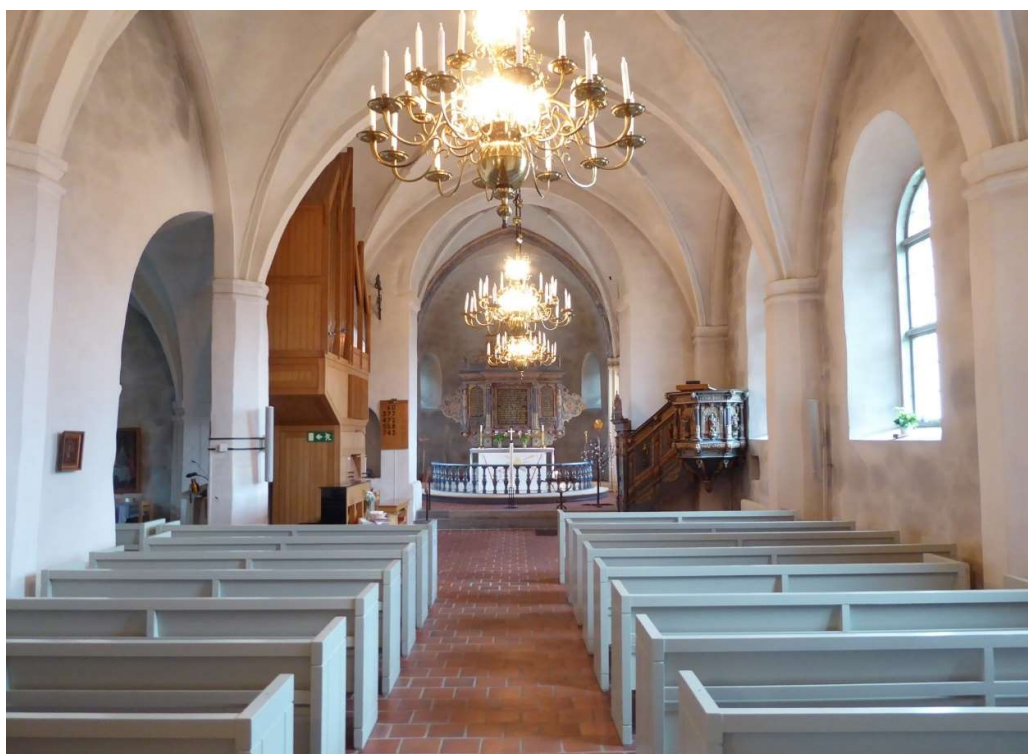
Kyrkans golv sänktes med 70 cm vilket avslöjade att kyrkan haft åtminstone fem golv som lagts ovanpå varandra. Det ursprungliga romanska golvet bestod av

kalkbruk och kullersten. Under senmedeltiden har ännu en golvnivå tillkommit efter att långhusets första valv raserades. Ännu en golvnivå, med kvadratiska tegelplattor, uppskattades vara från 1600- eller 1700-tal. Mellan detta och 1903 års golv av mönstrade cementplattor fanns ett lager sexkantiga, gula tegelstenar. I tornets bottenvåning återfanns ett dopfuntsfundament, vilket var samtida med det senmedeltida kalkbruksgolvet. Under senmedeltiden var det vanligt att dopfunten var placerad i byggnadens västra del, nära ingångarna till kyrkan. I tornets bottenvåning finns bevarade romanska, murade väggbänkar. Dessa ska också ha funnits i långhus och kor. Under utgrävningarna visade det sig även att långhusets västra golv legat högre än i övriga kyrkan, vilket förmodas ha varit avsett för frälset eller prästerskapet som en västempor. Flera gravar framkom varav en framför högaltaret i koret, vilken var den enda som undersöktes närmare. Graven visade sig tillhöra en man med förnäm medeltida dräkt. En datering av kistan gjordes till tidigt 1200-tal, men har inte fastställts med säkerhet. En teori som presenterats är att det är kyrkans ene byggherre, Esbern Mule, som är den gravsatte. I tornets femte våning, ovanför våningen med kolonett-delade ljudluckor, finns rektangulära öppningar i murverket vilka tros ha varit plats för en medeltida klockbock i trä. Tornets trappstegsgavlar ska ha tillkommit under senmedeltiden.

Inne i kyrkan återfanns flera nischer bland annat symmetriskt placerade på ömse sidor av triumfbågen där också spår av altare återfanns. Nischerna, vilka brukar tolkas som sakramentsnicher, sattes igen redan under sent 1400-tal i samband med valvslagningen av långhuset. Fyndet av ett relativt oskadat romanskt fönster med fönsterbåge av trä i absidens östra del gjorde att fönstret återskapades och att den sekundära koringången murades igen.

Den första kända tillbyggnaden till kyrkan var ett vapenhus till södra porten, sannolikt uppfört under 1400-talet. En teckning av vapenhuset från före 1806 visar en rektangulär byggnad med sadeltak, blinderingar i gavelfältet och vigvattensålar på ömse sidor om en rektangulär träport. Vapenhuset revs år 1840.

Utbyggnaderna i norr tolkades utifrån 1970-talets undersökningar som senmedeltida, tillkomna under 1400- eller 1500-talet, men vid olika tillfällen. Den östra utbyggnaden, nuvarande dopkapellet, byggdes som sakristia och är murad av granit skolad med tegel i fogarna. Här kan en jämförelse göras med Åhus kyrka där den medeltida sakristian på kyrkans norra sida fortfarande är i bruk. Den norra tillbyggnaden, nuvarande sakristian och ursprungligen vapenhus, visade sig vara helt uppfört i tegel. Den östra blinderingen i dess norra fasad tolkades som en äldre ingång eftersom den är mycket slarvigt igenmurad i jämförelse med den västra blinderingen. Båda tillbyggnaderna har använts som gravkor.

Utblick från västra delen av långhuset mot koret i väster. Den rundbågiga öppningen till vänster i bild leder till dopkapellet som ursprungligen byggdes som sakristia under 1400- eller 1500-talet.

1600-talet var en orolig tid i Skåne då upprepade strider utspelade sig mellan svenskar och danskar om territoriet. Under 1600-talets första del, år 1602, tillkom predikstol med baldakin, baldakin till dopfunten samt altarpupsats till kyrkan. Altarpupsatsen bär den danske kungen och drottningens sigill och altarpupsatsens utbytbara tavlor har text på danska och latin. Under 1700-talet avskärmades kyrkans absid med en trävägg och användes som sakristia. Sannolikt förstörades även en del fönster.

1804 byggdes ett nytt vapenhus väster om tornet i tidsenlig, klassicistisk stil.

Fotografier visar att kyrkorummet kring sekelskiftet 1900 var målat i ljus kulör med marmorerade valvpelare och dekorationsmålningar längs valvbågar, fönstersmygar och i absidens hjälmvalv. Bänkinredningen var öppen och traditionellt ordnad i två kvarter. Predikstolen var målad i vitt med en mörk, eller möjligtvis förgylld, kontrasterande kulör. 1903 moderniserades kyrkan och försågs med varmluftsuppvärmning och ny bänkinredningen. Orgelläktaren i långhusets västra del revs.

Utblick över långhuset från koret i öster. Till vänster i bild, söder om triumfbågen syns uppgången till predikstolen. Längst bak i långhuset syns öppningen i tornmuren till den tidigare empolvåningen.

1971 genomfördes en mycket omfattande renovering av kyrkan efter ritningar av arkitekt Torsten Leon-Nilsson där de flesta spåren från 1700- och 1800-talet togs bort till fördel för spår från medeltidens kyrkorum. Flera dörr och fönsterpartier samt bänkinredningen tillkom vid detta tillfälle. Dopkapellet skapades genom ny placering av dopfunten och tillkomsten av bland annat en piscina huggen i kalksten.

Exteriör

De olika byggnadsdelarna är utvändigt putsade och vitmålade på samma sätt med traditionellt slevdragen puts, avsedd att ge ett ålderdomligt intryck. Absidens fasad indelas i fält av utanpåliggande pilastrar med baserna i det övre sockelskiftet. Liknande utförande finns i Mariakyrkan i Vä och Gärds Köpinge kyrka men i Norra Åsum har både baser och kapital en ovanlig, rundad form.

Långhuset och koret har en markerad sockel av mörk granit med avfasad övre kant. Samma sorts sten utgör sockel kring absiden, men här med dubbla skift och två språng. Tornet och sakristian har en låg, utskjutande sockel som är putsad och avfärgad i vitt liksom fasaderna i övrigt. Vapenhuset har en lägre, men på samma vis putsad och vitfärgad sockel. Dopkapellet saknar markerad sockel.

Långhusets och korets takfot utgörs av det utskjutande sadeltakets underbrädning. Absiden har ett utskjutande murskift, putsat likt fasaden, under underbrädningen. Sakristian och dopkapellet har en markerad taklist med två språng mot takfoten, murad av tegel och putsad. Vapenhusets gavel mot väster har ett markerat tympanonfält med profilerat listverk längs med takfoten och över gavelfasaden. Listverket följer även takutsprånget på gaveln. Mitt i gavelfältet är ett litet runt, spröjsat fönster.

Kyrkans fönster är huvudsakligen rundbågiga och spröjsade med fem lufter med en mittpost och två tvärposter. Den övre halvmåneformade fönsterbågen utgör en egen luft, utan mittpost. I koret finns tre små fönster med oljade ekbågar i djupa, skrånade smygar. I murverket på långhusets södra sida syns spår efter igensatta fönsteröppningar högt upp på fasaden.

Tornet har sex ljudöppningar i höjd med klockvåningen. Två öppningar åt väster respektive öster, och en öppning åt norr respektive söder. De består av dubbla rundbågar åtskilda av en huggen kolonnett i granit. Ljudöppningarna täcks av svartmålade träluckor på insidan. Ett murat listverk i ett språng löper runt tornet strax under ljudluckorna. Över ljudluckorna finns rektangulära öppningar i den murade fasaden; tre åt väster respektive öster och två åt norr respektive söder. De stängs från insidan med svartmålade träluckor. Tornet, liksom de två nordliga utbyggnaderna, har blinderade trappstegsgavlar av tegel. Den västra av de två utbyggnaderna på kyrkans norra sida; sakristians, fasad har ett litet, rundbågigt fönster åt norr med blindingar i murverket på ömse sidor. En trädörr i barockstil, daterad till 1700-tal, leder in i sakristian från väster, dörren är dock inte synlig interiört. Den östra av de två utbyggnaderna; dopkapellet har ett stort rundbågigt fönster likt långhusets åt norr och ett litet blyspröjsat fönster i en muröppning med två språng åt öster.

Västporten i vapenhuset är rundbågig med dubbla dörrblad klädda med kopparplåt. Karmen och ett överljus i form av ett spröjsat lunettfönster är tillverkade i ek. portalomfattningen utgörs av två murade pilastrar med profilerade listverk och dekorativa kapital på ömse sidor porten.

Långhus, kor, vapenhus samt utbyggnaderna i norr täcks av sadeltak med tegel. Tornets sadeltak, liksom absidens konformade tak, har plåttäckning.

Interiör

Kyrkans huvudingång är belägen i vapenhuset i väster. Vapenhusets väggar är slätputsade med ett nätt, profilerat listverk mot det vitkalkade tunnvalv som täcker

rummet. Den östra väggen utgörs av den medeltida tornmuren vilken frilagts så att murverket av gråsten framträder mot kraftiga, vitmålade fogar. Några äldre gravhällar är inmurade i väggarna. Golvet, liksom övriga golv i kyrkan, täcks av kvadratiska, röda tegelplattor. I vapenhusets sydöstra hörn är en runsten, som berättar om kyrkans tillkomst, fastmurad i golvet. En stickbågeformad muröppning med ett delvis glasat dörrparti av furu leder vidare in i kyrkorummet vars västra del utgörs av tornets bottenvåning.

Kyrkorummet har slevstrukna och vitputsade väggar och valv. Tornets bottenvåning är öppen mot långhuset via en vid rundbåge och täcks av ett slätt kupolvalv. Enkelt profilerade anfang markerar gränsen mellan valvpelare och båge. Längs västra och norra väggarna i tornbottenvåningen finns romanska murade och vitputsade sittbänkar. I norra väggen är ett rundbågigt fönster. Intill valvbågen på södra väggen finns en dörr av ek med stentröskel och huggen omfattning av granit, vilken leder till en murad torntrappa.

Långhuset täcks av tre travéer senmedeltida stjärnvalv. Valven bärs upp av femsidiga höga pelare med profilerade impostor. Gördel- och sköldbågarna har svagt spetsbågig form. Valvribborna smalnar av till en graciös, tunn rundstav mot anfanget. Under det västligaste fönstret markerar ett urtag i murverket platsen för den igenmurade sydporten. Långhusets norra vägg har i västra travén spår av en rundbåge som kan markera en tidigare öppning mot det norra vapenhuset. Den norra valvpelaren, mellan andra och tredje valvtravén står mitt för en rundbågig öppning till det som idag är dopkapell. Delvis dold av gördelbågen i andra travén finns en medeltida fönsteröppning bevarad. I höjd med tredje travén står kyrkorgeln placerad mot norra väggen och täcker delvis öppningen till dopkapellet. I östra delen av långhuset är valvvederlagen placerade ovanpå rester av vad som kan vara romanska, murade och väggfasta bänkar. Utöver en stor orgel i långhusets nordöstra del domineras långhuset av två kvarter med bänkar i en svagt gråblå kulör.

Triumfbågen är rundbågig med högt placerade impostor. På norra vederlaget är ett djävulsansikte målat. Både norr och söder om triumfbågen finns stora och djupa nischer, tolkade som altarnischer, i muren. Dessa täcks till viss del av valvpelarna. Söder om triumfbågen är predikstolen placerad, med trappa längs med östra muren.

Till vänster kyrkans dopfunt som daterats till ca år 1200, det tillhörande fatet är från 1500-talet. Bilden till höger visar kyrkans altarpopsats från 1602.

Två trappsteg i huggen grå granit skiljer koretets golvnivå från långhusets. Koret täcks av ett kryssvalv. Valvribborna har fyrkantig genomskärning och gördel- och sköldbågarna har spetsbågig form samt är slagna med följdskift. Kragbanden är utförda med vulst, snedfas och utkragande skift överst. Valvet är putsat med spår av äldre bemålning. Valvribborna är i valvmitten gråmålade och bär spår av blomstermönster på delar av ribborna. Gördelbågarna är målade i kvaderimitation med kimrök och följdskiften är röd- och vitmålade. På den sydöstra valvpelarens nedre del finns spår av måleri, liksom något över valvanfanget på den nordöstra valvpelaren. Måleriet är daterat till 1300–1350. I linje med tribunbågen som skiljer koret och absiden åt är en kraftig tröskel av gråsten och kalkbruk. Framför denna är altarpopsatsen från 1602 belägen tillsammans med en altarring med svarvade och huvudsakligen blåmålade balusterdockor, och ett textilklätt knäfall. Tribunbågen är rundbågig med impostor liksom triumfbågens, och täcks från väster till stor del av det senare tillkomna valvet. Absiden täcks av ett hjälmvalv och har tre fönster i romansk stil, varav åtminstone det mittersta är återskapat efter romansk förlaga.

Dopkapellet norr om långhuset täcks av ett kryssvalv. En rundbåge utgör öppning mot långhuset. I kapellets nordöstra hörn är dopfunten placerad. Över dopfunten hänger en baldakin från 1600-talet. Direkt öster om funten är ett sentida murat dopaltare med stenskiva placerat under ett medeltida fönster som togs upp under

1970-talets renovering. I kapellets norra vägg finns en sentida dörr som leder in till sakristian som även det täcks av ett kryssvalv. Mot kyrkorummet i söder finns en rundbåge med tydliga impostor. Detta har sannolikt tidigare varit en öppning mot långhuset. I norra väggen är urtag i muren som sannolikt är en tidigare muröppning. Mot norra väggen finns ett murat altare med stenskiva med ett enkelt träkrucefifix ovan.

Uppgången till tornet sker via en öppning i tornbottenvåningens södra vägg. Väggarernas murverk är av gråsten med tjocka ljusa bruksfogar och tunnvalvt tak över trapploppet. Det nedre trapploppet är murat av tegel upp till den yttre ingången i tornets södra mur. Ovan denna är trapploppet av gråsten och murbruk, en liten kvadratisk öppning i muren åt väster ger dagsljus åt trapploppet. En rundbågig dörröppning med fint huggen omfattning av gråsten och en tympanonsten vetter mot tornrummet som ursprungligen var emporvåning. Veggarna är grovt putsade med synliga gråstenar. Taket utgörs av nästa vånings bjälklag och brädgolv, varav det mesta sannolikt är av ek liksom i resten av tornet. I väster är en öppning mot vinden över vapenhuset. Vinden har brädgolv och takstolar av bilade furubjälkar. Utrymmet används till förvaring. Mot långhuset i öster är en rundbågig öppning i muren med en dörr med två dörrblad, omväxlande av ek och glas. Åt norr är ett smalt rundbågigt fönster. I söder fortsätter en murad gråstenstrappa uppåt i tornet. På det övre vilplanet går den äldre murade trappan mot södra muren utan fortsättning. En trätrappa går från vilplanet åt norr upp till nästkommande våning där golvet i halva utrymmet är av bräder och i den andra halvan av stampad jord. Här finns en sekundär öppning med branddörr till vinden över långhus, kor och absid. En trätrappa löper längs södra muren upp till nästa våning där maskineriet till urverket är beläget. På nästkommande våning finns klockbocken och kyrkans två klockor, taket utgörs av vindsvåningens bjälklag och golv. Bjälklaget är av ek och golvet relativt nytt av smala brädor. En stege leder till tornets vind. Takstolarna är av ek och synbart ålderdomliga, med dubbla hanbjälkar och krysslagda sparrar. Sammanfogningen är gjord med bult i senare tid. Vid sent 1960-tal hävdades att takstolarna var nygjorda på gammalt vis, vilket bekräftats inom stiftsprojektet *Historisk Timmermanskonst i Lunds stift*. Takstolarna över långhuset är sekundära och av furu med bindbjälke, dubbla hanbjälkar och stödben över murkrönen. Över sakristian och dopkapellet är takstolarna sannolikt främst av ek med krysslagda sparrar. Vissa delar kan vara utbytta i senare tid. Absidens taklag är delvis av ek, medan korets taklag är närapå intakt, av ek, med en del bjälkar avsågade. Långhus- och korgavlarna har synligt murverk av gråsten med utstrukna fogar. I muröppningarna mellan långhus och kor, samt kor och absid utgörs överliggarna av ekplankor. Över de senmedeltida valven finns spår av medeltida fönsteröppningar.

Inredning och inventarier

Kyrkans **högaltare** är murat, putsat och vitmålat och täcks av en kalkstensskiva. Altarets ålder är okänd. **Altaruppsatsen** är ett renässansarbete i trä tillverkat 1602. Uppsatsen är ett så kallat additionsaltare med sex utbytbara textfält, polykromt bemålning och broskverksdekorationer. Altaruppsatsen kröns av Kristian IV:s och drottning Anna Cathrines vapen. Texten är skriven på danska och latin, och innehåller bland annat information om att altaruppsatsen bekostades av Magnus Mattias (Mogens Madsen) som vid tiden var biskop i Lund.

Altarringen är halvcirkelformad med en balustrad av svarvade dockor vilka liksom överliggaren och basen är utförda i blåmålat trä. Knäfallet är försett med dynor i ljusgul/beige kulör. Altarringens ålder är okänd men härrör sannolikt från 1900-talet. En äldre altarring med knäfall klätt med röd sammet ska finnas bevarad på vapenhusets vind.

Predikstolen är liksom altaruppsatsen tillverkad 1602 i renässansstil. Såväl korgen som trappan med dörrparti är rikligt snidade och polykromt bemålade. Korgen är flersidig med ett utkragande listverk längs botten och en droppformad underdel. Ovan listverket är apostlarna placerade i rundbågefält åtskilda av kolonner med korintiska kapitäl. På kapitälerna vilar ett utkragande entablement som utgör predikstolens övre del. Trappträcket har liknande motiv medan dörren har målningar i grisailleteknik i fyllningarna och kröns av en broskverksgavel.

Dopfunten är av sandsten, daterad till ca år 1200, med senare tillkommen fot. Cuppan har ett band med akantusmotiv längs överdelen och avslutas nedåt med en godronnering som smalnar av mot skaftet. Ett uttömningshål finns i funtens botten. Funten har tillskrivits den så kallade Maglehem/Vitabygruppen vars arbeten kännetecknas av växtrankor istället för figurala motiv. Till dopfunten hör ett dopfat i driven mässing från 1500-talet.

Bänkinredningen utgör två kvarter i långhuset med öppna bänkar av furu, som senare målats i blå kulör. Bänkarna tillverkades i samband med renoveringen på 1970-talet. Ett par lösa bänkar är placerade i dopkapellet.

Kyrkans **orgel** med femton stämmor är från 1972 och placerad i långhusets nordöstra del. Den är tillverkad av Troels Krohn i Helsingör. Fasaden är utförd i oljad ek och piporna delvis av koppar.

Det finns två gjutna **klockor** i klockboken i tornets fjärde våning. Storklockan är omgjuten 1806, och lillklockan är gjuten 1620. Båda klockorna är dekorerade och försedda med inskriptioner.

Runstenen placerades i kyrkans vapenbus vid renoveringen på 1970-talet. Bilden till höger visar tornbotten-våningen med de bevarade, romanska bänkarna som är murade längs med väggarna.

Kyrkogård

Från sent 1700-tal och åtminstone fram till skiftet på 1830-talet hade kyrkogården en konisk form med en kort sida mot byn i öster och längre sidor i söder, norr och väster. De norra, nordöstra och västra gränserna kan vara desamma som åtminstone 1785, undantaget att den västra sidan har förlängts söderut. I och med att några av gårdarna söder om kyrkogården skiftades möjliggjordes expansion av kyrkogården söderut vilket skedde 1887, 1914 och kring 1980. Kyrkogården planterades med träd år 1845, och en lummig trädmiljö verkar sedan dess ha varit ett av dess karaktärsdrag. På den senaste utvidgningen fortsätter traditionen med en plantering av en ansenlig mängd körsbärsträd. Äldre källor från 1800-talet vittnar om att kyrkogården omgavs av en stenmur avtäckt med tegel.

Kyrkogården avgränsas än idag i norr och väster av bruksmurar täckta med tegel. Den östra gränsen utgörs huvudsakligen av en klippt häck som även markerar den södra gräns kyrkogården fick i och med utvidgningen efter 1924. Träd kringgår kyrkogården, och markerar också den tidigare södra gränsen. En allé är planterad mellan kyrkogårdens östra entré och kyrkans kor. Norr om kyrkan är kyrkogården huvudsakligen gräsbesädd med enstaka bevarade gravvårdar och gravplatser. Söder

om kyrkogården råder en strikt kvartersindelning med grusade gångar. Ungefär hälften av gravplatserna kringgärdas av sten och har grusade ytor, medan övriga är gräsbesådda. Den senaste utvidgningen av kyrkogården gjordes 1973 och har en friare utformning som utöver enskilda gravplatser omfattar en askgravlund, minneslund och askgravplatser.

Byggnader på kyrkogården

Vid mitten av kyrkogårdens västra gräns finns ett bår- och ekonomihus uppfört i början av 1970-talet efter ritningar av arkitekt Torsten Leon-Nilsson. Byggnaden används idag som vaktmästarexpedition och förråd.

Karaktärisering

Fornlämningsmiljön i Norra Åsum vittnar om en lång bebyggelsehistorisk kontinuitet där kyrkan och kyrkogården ingår. Flera av fornlämningarna i området kan ge stöd åt teorin att kyrkor med ursprungliga och breda västtorn hör samman med en etablerad sätesgård eller storgård, ett världsligt frälse. Inne i kyrkan vittnar en emporvåning och fynd av en högre golvnivå i västra långhuset om hur en social hierarkisk ordning uttrycktes i byggnaden. Runstenen som numer är placerad i kyrkans vapenhus är en mycket tidig källa där kyrkans byggherrar; Biskop Absalon och Esbern Mule, berättar om sin bedrift. Stenen har också gjort det möjligt att snäva in kyrkans byggnadstid till de sista tjugo åren av 1100-talet. Ett resonemang har förts av forskare att runstenarnas tid i Skåne egentligen var förbi och att stenen i Norra Åsum inte bara ska ses som en sådan utan som ett medvetet grepp av den kyrkliga och världsliga makten att knyta an till den äldre traditionen samtidigt som man själv representerade en ny maktfaktor. Trots de många ledtrådarna om Norra Åsums äldsta historia finns också flera obesvarade frågor. Bland annat väcker fyndet av en tidigmedeltida begravningsplats, belägen strax norr om dagens kyrka, frågor om det funnits en tidigare kyrkobyggnad i byn.

Norra Åsums kyrka bär idag stark prägel av 1970-talets renovering där valet gjordes att lyfta fram kyrkans medeltida byggnadsdelar och spår. Kyrkans medeltida arv utgör på det viset både en fysisk och idémässig karaktär. Flera av kyrkans förändringsepoker gick förlorade i 1970-talets renovering. Kyrkans ovanligt höga torn utgör än idag ett viktigt landmärke. Tornet och absidens påkostade fasadindelning med lisener var sannolikt ett uttryck för byggherrens resurser och makt. Interiört har de romanska bänkarna, emporen, valven och nischer med flera medeltida inslag stor betydelse för kyrkorummets karaktär. De senmedeltida tillbyggnaderna på kyrkans norra sida vittnar om en typisk utveckling av kyrkans användning, där vapenhus och sakristia båda använts som gravkor under efterreformatorisk tid. Bevarade

inventarier av hög klass från 1600-talets är en senare bevarad årsring som vittnar om att även detta var en viktig tid i socknens historia med kopplingar mellan kyrka, kungahus och stift medan Skåne tillhörde Danmark. Bland inventarierna finns bland annat kyrkans altarpopsats med dåtidens danska kungapars vapen samt texttavlor på danska och latin. Eftersom stora delar av 1600- och 1700-talet upptogs av stridigheter mellan Danmark och Sverige och kyrkan var ett av Sveriges mest effektiva verktyg för att försvenska Skåne är det anmärkningsvärt att texterna och vapnen är bevarade till våra dagar.

Att tänka på

- Norra Åsums äldsta kyrkliga historia är inte helt utredd, detta gäller framförallt frågan om dagens stenkyrka haft en föregångare i trä och var den byggnaden i så fall skulle ha funnits.
- Kyrkans taklag har stora byggnads- och hantverkshistoriska värden. Vid installationer eller andra arbeten på vinden är det viktigt att minimera fysiska ingrepp i taklagets olika delar.
- 2019/2020 upptäcktes en träbit i en av tornets öppningar åt söder. En teori är att det kan vara en återanvänd ornerad hörnstolpe från en högre ståndsbyggnad. När stolpen är undersökt är det viktigt att den märks upp och förvaras på känd plats i tornet, och att dess historik får komplettera befintlig kunskap om kyrkan.
- Kyrkan bär spår från flera tidsperioder interiört. Var rädd om dessa spår så att ny forskning av efterkommande generationer möjliggörs. Planera eventuella förändringar långsiktigt och eftersträva funktionalitet för att minimera ingreppen i kyrkorummet.
- Kyrkans många historiska spår kan lätt komma i skymundan av moderna tillägg till kyrkorummet. Genom att samordna dessa, till exempel möbler eller teknisk utrustning, så kan kyrkans alla tidslager bättre komma till sin rätt.
- En skriftlig sammanställning om kyrkans historik skulle kunna bidra till en större förståelse för hur byggnaden har utvecklats och tillgängliggöra kunskapen.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrkligt kulturminne, enligt *Kulturmiljölagen 4 kap.*

Kyrkan och den norra halvan av kyrkogården ligger inom fornlämningsområde för Norra Åsums bytomt enligt karta från 1807–1808. Området har fornlämningsnummer Kristianstad 236:1 och skyddas enligt *Kulturmiljölagen 2 kap.*

Källor

Lindhagen, Magnus. *Absalons kyrkobygge i Norra Åsum*. I Skånes hembygdsförbunds årsbok 1972.

Underhållsplan för Norra Åsums kyrka, Restaurator AB, 2004.

Svenskt ortnamnslexikon, Språk- och folkminnesinstitutet, 2003.

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Norra Åsums kyrkogård, R 2008:83, Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne, 2008.

Internet

Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök: <https://app.raa.se/open/fornsok/> (besökt 2020-04-20)
<https://app.raa.se/open/fornsok/api/lamning/dokument/fil/aWlwYXg6Ly9vYmplY3RiYXNlLmRvY3VtZW50L2RvY3BhcnRp-dGlvbzMzMjUxODUx/1077-0210-01-D.jpg> (besökt 2020-04-20)

Lantmäteriets söktjänst Historiska kartor: <https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/search.html>
<https://www.isof.se/sprak/namn/ortnamn/skans-ortnamnsdatabas/sok-i-databasen.html>, besökt 2020-04-27

<https://www.svenskakyrkan.se/kristianstad/norra-asums-kyrkogard>, besökt 2020-04-27

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2020-04-28

Fältinventering: Åsa Eriksson Green

Rapportsammanställning och foto: Åsa Eriksson Green

Granskning: Kerstin Börjesson

Färdigställd: 2020-05-29

Uppgifter till BBR:

Stomme; murverk – natursten, granit och sandsten, murverk - tegel

Fasadmaterial; puts – kalkputs

Fasadkulör; vit

Takform; sadeltak, kägeltak,

Taktäckningsmaterial; plåt – koppar, takpannor - lertegel

Antal våningar; 1

Byggnadsdel; Absid – öster, Absid – rundad, kor – öster, långhus, torn – västtorn,
torn – sidoställt, vapenhus – väster, sidokapell – norr, sidokapell – norr

